

Szkolne Koła Caritas jako forma współczesnego wolontariatu

Altruizm i bezinteresowne działanie na rzecz innych jako istotne wymiary człowieczeństwa stanowią ważny element każdej społeczności. Jedną z najważniejszych właściwości ludzkiej natury jest bowiem zdolność do miłości, w tym do miłości do drugiego człowieka, a także angażowanie się w pomoc umożliwiającą ratowanie i podtrzymywanie życia. Dzięki zakodowanej w ludzkiej naturze gotowości do pomagania innym można mówić o tym, iż wzajemna pomoc międzyludzka jest wpisana w historię społecznego rozwoju człowieka i jego powinności wobec innych¹.

W obliczu złożonych problemów społecznych dużego znaczenia nabiera opcja preferencyjna na rzecz ubogich oraz dowartościowanie postawy służby społecznej. Czynniki te znajdują odzwierciedlenie w rozwijającej się aktywności wolontariackiej, przyjmującej postać wielorakich posług i dzieł. W wielu regionach świata ludzie poruszeni troską o innych angażują swój czas, wiedzę i umiejętności w bezinteresowne działanie na rzecz drugiego człowieka. Wolontariat rozwija się także w Polsce, stanowiąc kontynuację wielowiekowej tradycji pracy społecznej. Ta forma aktywności obywatelskiej stała się szczególnie widoczna po roku 1989, kiedy to nastąpiła eksplozja ruchów stowarzyszeniowych i związanego z nią wolontariatu. Od tego czasu prężnie rozwijają się różne formy wolontariatu – zarówno w instytucjach

Ks. PIOTR POTYRAŁA – kapłan diecezji rzeszowskiej (wyświęcony w 2005 r.). Ukończył studia specjalistyczne z dziedziny nauk o Caritas i chrześcijańskiej pracy socjalnej na Uniwersytecie Alberta-Ludwika we Freiburgu (2009), następnie uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (2012). Jest wicedyrektorem Caritas Diecezji Rzeszowskiej, a także kapelanem Regionalnego Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjnego im. św. Jana Pawła II w Rzeszowie. Współpracuje z Caritas Polska w zakresie realizacji projektów oraz opracowywania materiałów formacyjnych dla wolontariuszy.

¹ J. BRĄGIEL, *Motywy podejmowania działań prospołecznych przez wolontariuszy*, w: *Rodzina jako środowisko pracy socjalnej. Teoria i praktyka*, red. B. Matyjas – J. Biała, Kielce 2007 31.

świeckich, jak również w Kościele oraz w prowadzonych przez niego organizacjach².

Wolontariat na stałe wpisał się w krajobraz wielu społeczeństw i współczesnych kultur. Mimo że w obecnych czasach przybiera charakter świecki i wielu propagatorów idei wolontariatu starannie unika jakichkolwiek konotacji religijnych, należy pamiętać o jego chrześcijańskich korzeniach i ewangelicznej inspiracji³. Ta kategoria wolontariatu jest reprezentowana przez Szkolne Koła Caritas (SKC), które funkcjonują w polskiej rzeczywistości od 1995 r. W tym kontekście istotne staje się udzielenie odpowiedzi na pytanie, co należy do istoty Szkolnych Kół Caritas, na ile zadania realizowane przez ich członków znajdują odzwierciedlenie w określeniach znamionujących współczesny wolontariat oraz jakie działania uczniów należących do Szkolnych Kół Caritas stanowią konstytutywne cechy chrześcijańskiego wolontariatu dziecięco – młodzieżowego.

1. Wolontariat – istota i definicje

Przemiany zachodzące we współczesnym świecie, zainteresowanie człowiekiem, zwrócenie uwagi na obywatelski sens odpowiedzialności i partycypacji w życiu społecznym oraz potrzeba integracji społecznej osób zagrożonych ekskluzją społeczną sprawiają, że wolontariat oraz związany z nim etos służby, solidarności i bezinteresowności w działaniu stają się niezbędnymi filarami niemal każdego społeczeństwa⁴. Wśród organizacji i sfer działalności, w których aktywność wolontariacka jest traktowana jako szczególnie przydatna, wymienia się: szpitale, szkoły, organizacje społeczne i charytatywne, organizacje młodzieżowe, samorządy mieszkańców itp.⁵ W kontekście permanentnie wzrastającego zapotrzebowania na tę formę działalności – wolontariat staje się jednym z kluczowych aspektów społeczeństwa obywatelskiego oraz demokracji⁶.

² M. OGRYZKO - WIEWIÓROWSKA, *Instytucjonalizacja działań socjalnych w Polsce lat 90. XX wieku*, „Annales Universitatis Mariae Curie Skłodowska” 26 (2001), 127-128.

³ *Jak pracować z wolontariuszami*, red. M. Ochman – P. Jordan, Warszawa 2001, 18.

⁴ S. GAWROŃSKI, *Ochotnicy miłości bliźniego. Przewodnik po wolontariacie*, Warszawa 1999, 26.

⁵ M. SZYLKO - SKOCZNY, *Polityka społeczna wobec bezrobocia w Trzeciej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2004, 250.

⁶ D. PIETRZYK - REEVES, *Idea społeczeństwa obywatelskiego. Współczesna debata i jej źródła*, Wrocław 2004, 47.

Centra Wolontariatu mianem wolontariatu określają „bezpłatne, dobrowolne, świadome działanie na rzecz innych, wykraczające poza więzi rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie”.⁷ W praktyce jest to więc „nieodpłatne, dobrowolne poświęcanie czasu na pracę społeczną w organizacjach pozarządowych, instytucjach, partiach i ruchach politycznych, związkach zawodowych oraz kościołach, związkach wyznaniowych i ruchach religijnych”⁸. Inne, tradycyjne rozumienie aktywności wolontariackiej ukazuje wolontariat jako „działalność na rzecz dobra publicznego, grupy społecznej lub kategorii określonych jednostek znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Jest to aktywność podejmowana przez dłuższy czas i wymagająca współpracy innych osób, której skutki są widoczne. Ma charakter bezinteresowny i towarzyszy jej poczucie realizacji wartości i ideałów”⁹.

W polskim prawodawstwie wolontariat został precyzyjnie zdefiniowany na mocy Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. W ten sposób od 2003 r. termin „wolontariusz” stał się pojęciem prawnym. Na mocy art. 2 ust. 3 ustawy wolontariuszem jest osoba, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia odpowiadające świadczeniu pracy, na zasadach określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Uwzględniając polskie prawodawstwo, jak również przedstawione wyżej definicje, można sformułować następującą normatywną definicję wolontariatu: „Wolontariat to ochotnicze i nieodpłatne wykonywanie świadczeń na rzecz określonych podmiotów: organizacji pozarządowych, osób prawnych i jednostek organizacyjnych działających na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego, stowarzyszeń jednostek samorządu terytorialnego, organów administracji publicznej, jednostek organizacyjnych podległych organom administracji publicznej lub nadzorowanych przez te organy, z wyłączeniem prowadzonej przez te jednostki działalności gospodarczej”¹⁰.

⁷ J. DĄBROWSKA - M. GUMKOWSKA, *Wolontariat i filantropia w Polsce – raport z badań 2002*, Warszawa 2002, 4.

⁸ Tamże, 5.

⁹ J. KORALEWICZ - H. MALEWSKA - PEYRE, *Człowiek człowiekowi człowiekiem. Analiza wywiadów biograficznych działaczy społecznych w Polsce i we Francji*, Warszawa 1998, 6.

¹⁰ D. MOROŃ, *Wolontariat w trzecim sektorze. Prawo i praktyka*, Wrocław 2009, 38.

Ze specyficznej, duchowej natury wolontariatu wynika ważna konsekwencja: transcendentna natura wolontariatu chroni przed błędnym redukcjonizmem, tzn. postrzeganiem zjawiska wolontariatu jedynie wyłącznie w kategoriach czysto psychologicznych, politycznych, społecznych czy utylitarnych. Wszystkie one oddają tylko część prawdy o wolontariacie, marginalizując jednak ujęcie personalistyczne. Podstawę chrześcijańskiego i eklezjalnego wymiaru wolontariatu stanowi natomiast przekonanie, że posługa charytatywna polega na wymianie darów nie tylko materialnych, ale również duchowych oraz na płynącej z wiary motywacji¹¹. W tym kontekście praca wolontariusza to „dotykanie” codziennej ludzkiej niedoli i cierpienia, która czyni go innym człowiekiem. Wypełnianie tej posługi wpływa na sposób życia wolontariusza i zmienia jego system wartości. Wolontariusz bardziej niż ktokolwiek inny poprzez wspieranie drugiego człowieka odkrywa i realizuje swoje powołanie do człowieczeństwa. H. Koszowska-Kot twierdzi, że wolontariusz „to inaczej ochotnik świadczący miłość bliźniemu, ofiarowujący dar serca, dar siebie, to osoba świadcząca bezinteresownie dobroć”¹².

Wolontariuszem jest osoba, która ochotniczo, amatorsko, poza wykonywanym zawodem, nauką czy studiowaniem, podejmuje działalność ważną i potrzebną społecznie, indywidualnie lub w instytucjach, stowarzyszeniach i innych grupach¹³. Istotne znaczenie posiada chęć dobrowolnego zaangażowania na rzecz innych¹⁴. Należy jednak zauważyć, że nie każdy może działać w każdej organizacji; zależy to od potrzeb danego programu i możliwości wolontariuszy¹⁵. Zdarza się, że warunki zaangażowania i kwalifikacje wolontariuszy określają specyficzne przepisy obowiązujące w określonych placówkach. Do miejsc takich należą m.in. placówki opiekuńczo-wychowawcze i poradnie psychologiczno-pedagogiczne¹⁶.

¹¹ W. PRZYGODA, *Duchowe fundamenty postawy proegzystencji wolontariuszy*, w: *Nic nie zastąpi miłości. Materiały z sympozjum naukowego poświęconego duchowości Caritas*, red. Z. Sobolewski - K. Kwasik, Warszawa 2009, 241.

¹² H. KOKOSZOWSKA - KOT, *Być wolontariuszem*, „Wolontariusz” 3 (2000), 13.

¹³ A.J. SOWIŃSKI, *W poszukiwaniu ideału osobowości wolontariusza*, w: *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*, red. B. Kromolicka, Toruń 2005, 96.

¹⁴ M. KULOZIK, *Ehrenamt: Unentgeltlich aber nicht kostenlos. Positionen, Selbstverpflichtungen, Forderungen*, Freiburg in. Br. 2009, 4.

¹⁵ B. GOCKO, *Aspekt społeczno-prawny wolontariatu w III Rzeczypospolitej Polskiej*, „Seminare. Poszukiwania naukowo – pastoralne” 24 (2007), 363.

¹⁶ Możliwość zaangażowania wolontariuszy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, poradniach psychologiczno – pedagogicznych itp. precyzują odpowiednie rozporządzenia: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 września 2002 r.

Ze względu na motywację wolontariuszy różni się wolontariat: altruistyczny, zadaniowy, egoistyczny, afiliacyjny oraz ideologiczny. Potrzeba dopełnienia wartości własnego życia, bezinteresowna praca dla drugiego człowieka, chęć bycia potrzebnym po spełnieniu obowiązków zawodowych i rodzinnych oraz współczucie dla ludzi ubogich i cierpiących – to czynniki konstytuujące wolontariat altruistyczny. Jeżeli na postępowanie wolontarystyczne mają wpływ przeżycia religijne lub rodzinne wzory służby społecznej – wówczas występuje wolontariat ideologiczny. Wolontariat zadaniowy jest ściśle związany z doświadczeniem zawodowym danej osoby oraz z pragnieniem neutralizowania niedostatku i bezduszności profesjonalnej opieki tych, którzy jej potrzebują¹⁷. Podejmując aktywność wolontariacką w oparciu o chęć sprawdzenia się, podniesienia swojego prestiżu w oczach innych lub zdobycia nowych umiejętności – wolontariusz działa z pobudek egoistycznych. Wolontariat afiliacyjny jest natomiast definiowany jako motywacja do poszukiwania kontaktów z innymi ludźmi, „ze środowiskiem osób podobnie myślących czy odczuwających”¹⁸. Motywy te mogą się mieszać i występować w wielu różnych konfiguracjach¹⁹.

Mimo iż wolontariat – opierając się na wartościach powszechnie akceptowanych przez ludzi dobrej woli – ma charakter ponadreligijny, wskutek czego żadna wspólnota wyznaniowa, w tym Kościół katolicki, nie może przywłaszczyć sobie wolontariatu²⁰, istnieją jednak naturalne i ściśle związki między wolontariatem a wiarą. Wskutek tego można mówić o praktykowanym w Kościele wolontariacie chrześcijańskim, który czerpie inspirację z Ewangelii. W związku z tym – Kościół, który w obecnych czasach poszukuje nowych sposobów pełnienia swojej misji, nie tylko popiera oraz inspiruje wszelkie formy wolontariatu, ale organizuje własne grupy wolontariuszy²¹.

w sprawie zasad, na których wolontariusze mogą podjąć pracę w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002 r. w sprawie szczególnych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych.

¹⁷ I. BAUMGARTNER, *Auf der Suche nach einer überzeugenden Form kirchlicher Diakonie*, w: *Pastoralästhetik. Die Kunst der Wahrnehmung und Gestaltung in Glaube und Kirche*, red. W. Fürst, Freiburg – Basel – Wien 2002, 222.

¹⁸ B. GOCKO, *Aspekt społeczno – prawny*, 367-368.

¹⁹ H.K. ANHEIER – E. HOLLERWEGER – C. BADELT – J. KENDALL, *Work in the Non-Profit Sector: Forms, Patterns and Methodologies*, Geneva 2003, 26-27.

²⁰ W. PRZYGODA, *Wolontariat chrześcijański w życiu i działalności Kościoła*, „Roczniki Naukowe Caritas” 5 (2001), 42.

²¹ D. STEINEBACH, *Den Anderen begegnen. Zur Zukunft von Haupt – und Ehrenamt in*

Wolontariat chrześcijański wyraźnie różni się od wolontariatu humanistycznego. Wolontariat zakotwiczony na zasadach Ewangelii oraz przykazaniu miłości Boga i bliźniego ma głębsze motywy, ponieważ wynika z miłości Boga do człowieka, a nie tylko ze spontanicznej wrażliwości na potrzeby bliźnich²². Źródłem chrześcijańskiego zaangażowania w wolontariacką pracę na rzecz bliźnich w potrzebie jest miłość Boża, której człowiek doświadcza w Chrystusie²³. „Działając w wolontariacie chrześcijanin staje się świadkiem tej Boskiej miłości, głosi ją i poprzez gesty odważnie i profetycznie ją uwidacznia”²⁴. Wolontariat stanowi odpowiedź chrześcijanina na otrzymaną miłość. „Jezus Chrystus ukazał, że człowiek nie tylko doświadcza i „dostępuje” miłosierdzia Boga samego, ale także jest powołany do tego, ażeby sam „czynił” miłosierdzie drugim: „Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią” (Mt 5, 7). Kościół znajduje w tych słowach wezwanie do czynu i stara się „czynić miłosierdzie”²⁵. Po drugie, chrześcijański wolontariat posiada inne priorytety i cele. Nie ogranicza się on do materialnego wsparcia osób potrzebujących, lecz jest ukierunkowany na pomaganie bliźnim w pełnym rozwoju człowieczeństwa i realizacji chrześcijańskiego powołania do świętości. Po trzecie, wolontariat jest w takim stopniu chrześcijański, w jakim wiąże się z pogłębioną formacją w duchu Ewangelii i na ile jest owocem tejże formacji²⁶.

Wolontariat chrześcijański nie ogranicza się jedynie do horyzontalnej wizji korygowania wadliwych struktur oraz deficytów opieki socjalnej państwa. Jego drugim i niezbędnym biegunem jest perspektywa werty-

der katholischen Kirche, Würzburg 2010, 250-251.

²² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Od miłosierdzia słów do miłosierdzia czynów. List pasterski biskupów polskich o wolontariacie*, „Roczniki Naukowe Caritas” 5 (2001), 6.

²³ IOANNES PAULUS II, *Litterae encyclicae de Divina Misericordia „Dives in misericordia”* (DM) 3, AAS 72 (1980), 1183-1184, JAN PAWEŁ II, *Encyklika o miłosierdziu Bożym „Dives in misericordia”*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2005, 86.

²⁴ JAN PAWEŁ II, *Przesłanie papieża na zakończenie Międzynarodowego Roku Wolontariatu, 5 XII 2001*, w: *Podręcznik dla Parafialnych Zespołów Caritas*, red. Z. Sobolewski i in., Warszawa 2009, 187.

²⁵ DM 14, AAS 72 (1980), 1221: „Docuit Christus Iesus hominem non tantum Dei misericordiam recipere experiri, verum iuberi etiam erga ceteros «habere misericordiam»: «Beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur». Quibus omnino in vocibus deprehendit Ecclesia nunc invitationem ad agendum nunc ad exercendam misericordiam vires”, *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, 127.

²⁶ M. DZIEWIECKI, *Wolontariat w duchu Ewangelii*, „Don Bosco” 11 (2010), 6.

kalna, która sprawia, że źródło inspiracji i motywacji znajduje on w Bogu. Wolontariat chrześcijański jest więc równoznaczny z miłosierdziem, gdyż polega na dostrzeganiu Chrystusa w ubogich i potrzebujących pomocy. Transcendująca ziemską rzeczywistość motywacja oraz perspektywa wiary i nadziei chrześcijańskiej sprawia, że wolontariusze aktywni w Kościele nie tylko uzupełniają służby socjalne państwa, lecz przyczyniają się do pełnej odnowy duchowej społeczności ludzkiej²⁷. Nadzieją dla Kościoła jest wypływający z Ewangelii dynamizm wolontariuszy łączących rzeczywistość życia codziennego z płaszczyzną życia eklezjalnego²⁸.

2. Okoliczności powstania i ogólna charakterystyka Szkolnych Kół Caritas

Działający w Europie zachodniej socjologowie od wielu lat podkreślali znaczenie społecznego zaangażowania dzieci i młodzieży, stawiając równocześnie pytanie dotyczące przestrzeni, w której młodzi ludzie mogliby zdobywać doświadczenie w działalności socjalnej.²⁹ Dotychczasowe działania w sferze uwrażliwiania dzieci i młodzieży na problemy socjalne oraz impulsy ze strony organizacji państwowych, skłaniające młodych ludzi do zaangażowania wolontarystyczno-socjalnego okazały się niewystarczające, wskutek czego konieczna jest refleksja nad nowymi formami długoterminowego socjalnego wychowania młodzieży, wśród których istotne miejsce zajmuje system edukacji i formacji wolontarystycznej w szkole³⁰. Obecność Kościoła w przestrzeni szkolnej stanowi czynnik wzmacniający wysiłki podejmowane na rzecz integralnego rozwoju dzieci i młodzieży. Fundamentem współpracy szkoły i Kościoła jest jedność założeń antropologicznych oraz koncepcja człowieka i świata³¹.

²⁷ S. MOJEK, *Wolontariat chrześcijański wyrazem czynnej miłości bliźniego*, „Roczniki Teologiczne” 3 (2000), 202.

²⁸ H. HASLINGER, *Konkretion: Ehrenamt*, w: *Handbuch Praktische Theologie*, t. 2: *Durchführungen*, red. H. Haslinger, Mainz 2000, 318-319.

²⁹ T. RAUSCHENBACH – R. LIEBIG, *Freiwilligendienste – Wege in die Zukunft. Gutachten zur Lage und Zukunft der Freiwilligendienste für den Arbeitskreis Bürgergesellschaft und Aktivierender Staat der Friedrich-Ebert-Stiftung*, Bonn 2002, 16.

³⁰ H. MÜNKLER, *Die Bürgergesellschaft – Kampfbegriff oder Friedensformen? Potenzial und Reichweite einer Modeterminologie*, „Vorgänge” 2 (2002), 115-125.

³¹ J. KOSTKIEWICZ, *Pytanie o podstawę jedności wychowania w instytucjach świeckich i kościelnych*, w: *Służba dziecku w instytucjach świeckich i kościelnych*, red. J. Hom-

Na szeroki wachlarz potrzeb ludzi dotkniętych problemami materialnymi i moralnymi odpowiada Kościół oraz kościelna organizacja Caritas, która w ciągu krótkiego okresu swojej formalnej działalności stała się znaczącą organizacją w Europie i w Polsce. Od czasu wznowienia swej działalności Caritas w Polsce stara się rozwijać wolontariat, promując ideę miłosierdzia chrześcijańskiego i czynnej miłości bliźniego zarówno wśród osób duchownych, jak i świeckich. Mając świadomość konieczności profesjonalizacji posługi miłosierdzia wobec ludzi ubogich, chorych, starszych oraz zepchniętych na margines życia społecznego – Caritas rozwija także potencjał, jaki stanowią wolontariusze angażujący się w chrześcijańską działalność charytatywną. Szczególną formą aktywności wolontariackiej Caritas stanowią Szkolne Koła Caritas, których działalność opiera się na podstawowych zasadach chrześcijańskiej etyki społecznej oraz na motywacji związanej z naśladowaniem miłosiernej postawy Jezusa Chrystusa, skłaniającej do praktycznej realizacji przykazania miłości przez wiarę, nadzieję i czyny miłosierdzia świadczone innym ludziom³².

Skolne Koła Caritas (SKC) są dobroczynnymi, wolontariackimi organizacjami młodzieżowymi, działającymi w oparciu o społeczno-humanitarne zaangażowanie ich członków włączających się w działalność charytatywną, opiekuńczą i wychowawczą prowadzoną przez Caritas, pod ścisłym nadzorem opiekunów koła, dyrekcji szkoły i Caritas danej diecezji³³. Taki styl aktywności stanowi świadectwo miłosierdzia i solidarności z bliźnimi oraz jest istotnym elementem tożsamości członków SKC oraz odpowiedzią Kościoła oraz jej Caritas na potrzeby i wyzwania współczesnych czasów³⁴.

Geneza powstania tej formy wolontariatu związana jest z oddolną inicjatywą młodzieży z terenu diecezji rzeszowskiej. Wiosną 1995 r. dyrektor Caritas Diecezji Rzeszowskiej ks. Stanisław Słowik zwrócił się

plewicz – A. Garbarz, Rzeszów 1998, 18.

³² J. KORAL, *Wprowadzenie*, w: *Caritas – zawód czy powołanie? Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Caritas Polska i Studium Caritas Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w dniach 8-9 października 1996 roku*, red. H. Skorowski – J. Koral, Warszawa 1996, 9.

³³ Z. SOBOLEWSKI, *Skolne Koła Caritas szansą duchowego rozwoju dzieci i młodzieży*, w: *Katechezy dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, red. J. Kędzierska – R. Michalski, Warszawa 2006, 16-17.

³⁴ J. KORAL, *Opiekun Koła*, „Caritas. Kwartalnik Poświęcony Pracy Charytatywnej” 2 (2000), 15.

z prośbą do uczniów kilku rzeszowskich szkół średnich o ich włączenie się do wspólnej pracy charytatywnej pod hasłem: „Młodzież Rzeszowa – dzieciom i młodzieży Lwowa”. Zbierano wówczas zarówno pomoce szkolne, jak również odzież, buty i słodycze dla dzieci i młodzieży z Ukrainy. Szczególnie aktywni podczas tej akcji charytatywnej uczniowie II Liceum Ogólnokształcącego w Rzeszowie poczuli się potrzebni, zauważeni i dowartościowani. Trwająca kilka miesięcy współpraca szkoły oraz Caritas zmobilizowała uczniów do wykazania jeszcze dalej idącej inicjatywy oraz zwrócenia się z prośbą do dyrektora rzeszowskiej Caritas o umożliwienie formalnej przynależności do Caritas. W następstwie tego do Caritas zostało skierowane oficjalne pismo, podpisane przez ówczesnego dyrektora II Liceum Ogólnokształcącego w Rzeszowie Wacława Polka, przedstawicieli młodzieży oraz animatorkę z ramienia szkoły – Marię Kowalską, nauczycielkę fizyki, która inspirowała młodzież do działań charytatywnych. W odpowiedzi na tę prośbę diecezjalna Caritas powołała do istnienia pierwsze Szkolne Koło Caritas, które następnie zatwierdził ordynariusz diecezji rzeszowskiej biskup Kazimierz Górny³⁵.

Zapoczątkowana w II LO w Rzeszowie forma szkolnego wolontariatu katolickiego szybko zyskała popularność w całej diecezji rzeszowskiej. Szkolne Koła Caritas zaczęły powstawać zarówno w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, jak i w średnich. Z uwagi na fakt, iż SKC jest organizacją młodzieżową działającą na terenie szkoły (zgodnie z odpowiednimi ustawami MEN) za wiedzą dyrektora szkoły – przyjęto procedurę zakładania kół Caritas opartą na prośbie kierowanej przez dyrekcję szkoły do diecezjalnej Caritas o powołanie koła, połączoną z propozycją dotyczącą opiekuna koła. Decyzję o akceptacji prośby dotyczącej powołania SKC podejmuje dyrektor Caritas, natomiast biskup diecezjalny zatwierdza powołanie koła oraz kieruje pismo do dyrekcji szkoły z regulaminem Szkolnego Koła Caritas. Biskup mianuje również kościelnego asystenta, którym zwykle zostaje ksiądz uczący religii w danej szkole. Uroczyste powołanie koła następuje po zakończeniu wszystkich wstępnych procedur i zatwierdzeniu regulaminu SKC oraz rocznego planu pracy³⁶.

Szkolne Koła Caritas zaczęły rozwijać się nie tylko w diecezji rzeszowskiej, ale tą formą pracy z dziećmi i młodzieżą zainteresowali się

³⁵ *Kronika Szkolnego Koła Caritas przy II Liceum Ogólnokształcącym im. płk. Leopolda Lisa-Kuli w Rzeszowie*, t. 1, brak paginacji.

³⁶ A. RACZYŃSKA - LOREK, *Młody wolontariat*, „Niedziela” 11 (2007), 14.

dyrektorzy innych diecezjalnych oddziałów Caritas w Polsce. Do powoływania SKC w innych diecezjach przyczyniły się publikacje w kwartalniku „Caritas” oraz dyskusje podczas spotkań dyrektorów Caritas, zainteresowanych włączaniem młodych ludzi w wolontariacką działalność charytatywną Caritas³⁷. Rzeszowska Caritas napisała pierwszy regulamin Szkolnych Kół Caritas, który stał się podstawą funkcjonowania tej organizacji w szkole³⁸.

3. Specyfika wolontariatu Szkolnych Kół Caritas

Styl myślenia i działania oparty na zasadach katolickiej nauki społecznej oraz wierze, nadziei i miłości chrześcijańskiej odróżnia wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas od wolontariuszy podejmujących działalność w innych organizacjach. Szkolne Koła Caritas jednoczą dzieci i młodzież wokół idei chrześcijańskiego miłosierdzia jako idei przewodniej oraz stają się płaszczyzną krzewienia praktycznej miłości, wyrażającej się w konkretnych inicjatywach. Włączają się w szeroki wachlarz działań charytatywnych, mających na celu niesienie pomocy materialnej i duchowej przede wszystkim potrzebującym jej rówieśnikom, stanowiąc w ten sposób formę łącznika między szkołą a działalnością społeczną³⁹. Koła te podejmują współpracę również z Parafialnymi Zespołami Caritas oraz Caritas diecezjalną, włączając się w akcje charytatywne organizowane w środowisku lokalnym oraz na rzecz ofiar katastrof naturalnych. Istotnym aspektem funkcjonowania SKC jest ich działalność wychowawcza, uwrażliwiająca młodych ludzi na potrzeby innych oraz formująca w nich empatię i gotowość do wspólnego działania. Młodzi wolontariusze Caritas odkrywają sens i piękno służby bliźniemu oraz przeżywają satysfakcję z faktu, iż mogą czynić dobro we wspólnocie Kościoła⁴⁰.

³⁷ S. SŁOWIK, *Szkolne Koła Caritas szansą dla Kościoła w Polsce*, w: *By nie zabrakło miłości. Piętnaście lat Szkolnych Kół Caritas*, red. Z. Sobolewski – A. Sochal, Warszawa 2011, 15.

³⁸ http://www.caritas.rzeszow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=94:regulamin-szkolnego-koa-caritas&catid=60:dokumenty&Itemid=104 [10. 01. 2016].

³⁹ M. HERTING, *Wenn Jugendliche sich sozial engagieren wollen*, w: *Neue Caritas. Jahrbuch des Deutschen Caritasverbandes 2009*, red. G. Rogg i in., Freiburg 2008, 53.

⁴⁰ S. REGMUNT, *Konieczność formacji charytatywnej młodych. Refleksje po lekturze encykliki Deus Caritas est*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2 (2007), 119-120.

Tożsamość osób zaangażowanych w pracę wolontariacką Szkolnych Kół Caritas określają następujące elementy: dobrowolność, bezinteresowność, systematyczność, duch służby, personalistyczne spojrzenie na człowieka i relacje interpersonalne, religijna motywacja działania⁴¹. Całkowita dobrowolność, czyli nieobecność jakiegokolwiek formy przymusu zewnętrznego i nakazów płynących ze strony osób trzecich (rodziców, wychowawców, nauczycieli) wyraża się w tym, że decyzja o zaangażowaniu się w pracę koła jest decyzją samodzielną, autonomiczną; jest ona odpowiedzią na propozycję przyłączenia się do grupy wolontariuszy lub spontanicznym wyborem młodych. Ani szkoła, ani Caritas nie zmuszają dzieci i młodzieży do poświęcenia swego czasu i sił na działalność dobroczynną. Dla Szkolnych Kół Caritas dobrowolność zaangażowania jest jednym z podstawowych oczekiwań wobec wolontariuszy, które pozwala przypuszczać, że wolontariusz będzie gorliwie realizował wyznaczone mu zadania⁴².

Do istoty działalności wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas należy bezpłatność i bezinteresowność. Wyraża się ona w braku oczekiwań gratyfikacji finansowej lub materialnej za podejmowane prace. Ukierunkowana na kształtowanie ducha chrześcijańskiej służby formacja wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas opiera się na Chrystusowym przykazaniu miłości, wskutek czego członkowie kół niosą wsparcie i pomoc ludziom ubogim, chorym i cierpiącym – nie oczekując żadnego wynagrodzenia. Pozwala to postrzegać działalność wolontariuszy w kategoriach „bezinteresownego daru z siebie”⁴³. Bezinteresowność (darmowość) zaangażowania wolontariusza decyduje o jego tożsamości. Darmowość działania wolontariusza staje się czytelnym świadectwem wolności wobec logiki indywidualistycznego poszukiwania korzyści i utylitaryzmu ekonomicznego⁴⁴.

Cechą działalności członków Szkolnych Kół Caritas jest ciągłość (systematyczność) zaangażowania w pracę koła, której przejaw stanowi aktywne włączanie się zarówno w akcje o charakterze okazjonalnym (związane ze szczególną okolicznością np. pomoc świadczona na rzecz ofiar klęsk żywiołowych), jak i cyklicznym (organizowane regularnie w ciągu roku np. adwentowo-bożonarodzeniowa akcja Wigilijnego

⁴¹ Z. SOBOLEWSKI, *Zostań wolontariuszem Caritas*, Warszawa 2008, 13-16.

⁴² TENŻE, *SKC a świadectwo miłości chrześcijańskiej*, w: *By nie zabrakło miłości. Piętnaście lat Szkolnych Kół Caritas*, 43-44.

⁴³ Tamże, 44.

⁴⁴ TENŻE, *Zostań wolontariuszem*, 14.

Dzieła Pomocy Dzieciom). Od wolontariusza oczekuje się bowiem, że będzie on w stanie podejmować nie tylko pojedyncze, okazjonalne działania na rzecz innych, ale włączy się w sposób systematyczny i stały w pracę Szkolnego Koła Caritas. Systematyczny styl działania pozwala ukształtować w wolontariuszach poczucie odpowiedzialności za podejmowane obowiązki i unikać uzależniania pracy od zewnętrznych czynników motywacyjnych. Ciągłość i systematyczność aktywności wolontariusze odgrywa szczególną rolę w ramach świadczenia pomocy osobom niepełnosprawnym, dzieciom lub seniorom z powodu wytwarzającej się w naturalny sposób więzi emocjonalnych⁴⁵. Systematyczność działań podejmowanych przez członków Szkolnych Kół Caritas umożliwia im także głęboką identyfikację z Caritas oraz umacnia wiarę w efektywność ich pracy. Realizowany w ten sposób wolontariat Szkolnych Kół Caritas staje się formą permanentnie świadczonej miłości i solidarności⁴⁶.

Nieodzownym elementem działalności wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas jest personalizacja relacji z innymi ludźmi. Szkolne Koła Caritas kształtują w swoich członkach personalistyczne spojrzenie na inne osoby – zarówno członków grupy pomagającej, jak i podopiecznych, którego celem jest zwrócenie uwagi na ludzki oraz chrześcijański wymiar posługi na rzecz potrzebujących pomocy⁴⁷. Praktycznym przejawem kierowania się personalistyczną koncepcją człowieka jest podmiotowe traktowanie każdego człowieka⁴⁸. W działalności wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas istotne jest więc personalistyczne oraz indywidualne podejście do osoby potrzebującej pomocy oraz wystrzeganie się biurokratycznego schematu działania, który ogranicza obszar działalności oraz nie pozwala zbudować prawdziwie ludzkich relacji⁴⁹. Efektem takiej postawy jest szacunek względem każdego człowieka oraz związana z nim wrażliwość na ludzkie problemy moralne i materialne.

⁴⁵ TENŻE, *SKC a świadectwo miłości chrześcijańskiej*, w: *By nie zabrakło miłości. Piętnaście lat Szkolnych Kół Caritas*, 44.

⁴⁶ M. KRASZEWSKI, *Moda czy protest?*, „Caritas. Kwartalnik Poświęcony Pracy Charytatywnej” 2 (2003), 19.

⁴⁷ H. POMPEY, „*Dienstgemeinschaft*” unter dem Anspruch des Glaubens und des Sendungsauftrags der Kirche, w: *Die verbandliche Caritas. Praktisch-theologische und kirchenrechtliche Aspekte*, red. N. Feldhoff – A. Dünner, Freiburg 1991, 84.

⁴⁸ *Podręcznik opiekuna Szkolnego Koła Caritas*, red. M. Gaweł, Białystok – Warszawa 2009, 27.

⁴⁹ M. GRANOSIK, *Profesjonalny wymiar pracy socjalnej*, Katowice 2006, 179.

W centrum uwagi wolontariusza Szkolnego Koła Caritas znajduje się osoba, a nie „problem do rozwiązania”, „trudność” czy „potrzeba”. Wolontariusz Szkolnego Koła Caritas inspirowany personalistyczną antropologią jest więc zobligowany patrzeć na człowieka potrzebującego pomocy jako osobę, z uwzględnieniem bogactwa jej sfery duchowej i psychicznej. Wzbogacając tę perspektywę poprzez aspekt wiary wolontariusz Caritas świadczy pomoc każdemu człowiekowi bez względu na inne uwarunkowania tj. płeć, wiek, pochodzenie, wyznawana religia lub preferencje polityczne. Realizowana w tej formie zasada personalizmu i miłości prowadzi do wytworzenia się pomiędzy wolontariuszem SKC a osobami, którym pomaga głęboko ludzkiej więzi opartej na kontakcie interpersonalnym. W ten sposób relacje pomiędzy pomagającym a otrzymującym pomoc stają się naznaczone ciepłem, serdeczną uwagą oraz szczerym zainteresowaniem losem drugiego człowieka⁵⁰.

Charakterystyczną cechą młodzieżowego wolontariatu Szkolnych Kół Caritas jest postawa służby (diakonii). Staje się ona widoczna w działaniach wolontariuszy, którzy poprzez zaangażowanie w konkretne działania pragną w oparciu o zasadę solidarności, miłości i dobra wspólnego przyczynić się do tworzenia humanitarnych warunków życia dla osób zmagających się z trudnościami materialnymi, psychicznymi lub duchowymi⁵¹. Postawa służby i solidarności z potrzebującymi pomocy rozumiana jest nie tylko jako uczucie litości, empatii i współczucia, lecz jako głębokie zaangażowanie na rzecz bliźniego, którego najgłębszym motywem jest miłość. Z tego powodu dla wolontariusza Szkolnego Koła Caritas fundamentalne znaczenie posiadają cechy i wartości związane z postawą służebną (gotowość do rezygnacji z własnych przyjemności, poświęcenie się, uczciwość, lojalność, dyskrecja, delikatność)⁵².

Szkolne Koła Caritas skupiają jako członków młodzież utożsamiającą się z Kościołem katolickim. Nigdy jednak nie rezygnują ze współpracy z tymi rówieśnikami, którzy nie są katolikami, lecz korzystają z pragnienia zaangażowania charytatywnego osób młodych wyznających inną religię lub niewierzących⁵³. Istotnym aspektem wolontariatu SKC jest jednak świadomość tożsamości eklezjalnej. Wolontariusze Caritas są reprezentantami wspólnoty kościelnej oraz działają z jej manda-

⁵⁰ Z. SOBOLEWSKI, *Zostań wolontariuszem*, 15.

⁵¹ TENŻE, *SKC a świadectwo miłości*, 44.

⁵² TENŻE, *Zostań wolontariuszem*, 16.

⁵³ TENŻE, *Szkolne Koła Caritas szansą dla Kościoła*, 17.

tu i w jej imieniu, partycypując w misji charytatywnej Kościoła⁵⁴. Włączając się w chrześcijańską i kościelną formę szkolnego wolontariatu spełniają dzieła miłosierdzia bez prowadzenia indoktrynacji religijnej i wykorzystywania trudnej sytuacji materialnej lub duchowej osób, którym pomagają; z drugiej jednak strony dają wyraz swojej łączności z Kościołem i działania wypływającego z pobudek religijnych. Wskutek tego do istoty SKC należy postulat, aby ich członkowie, jako reprezentanci i Kościoła i Caritas, posiadali odpowiednie kwalifikacje etyczne i religijne⁵⁵

Ze świadomością eklezjalnej tożsamości członków Szkolnych Kół Caritas złączona jest miłość⁵⁶. Miłość jako istota chrześcijaństwa to nie tylko powstrzymanie się od zła, lecz przede wszystkim obowiązek czynienia dobra każdemu człowiekowi, zwłaszcza człowiekowi potrzebującemu⁵⁷. Miłość jako nieodzowny element działalności wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas ożywia całą ich działalność charytatywną i jest najgłębszym motywem zaangażowania na rzecz potrzebujących. Miłość wyraża się w konkretnych czynach i szuka sposobów urzeczywistnienia się w codziennie praktykowanych gestach i słowach. To zadanie jest spełniane przez wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas, mających świadomość, że cechą chrześcijańskiego wolontariatu jest pomoc ludziom złączona z bezinteresowną i szlachetną miłością⁵⁸. Dla osób wierzących zrzeszonych w SKC miłość bliźniego staje się więc głównym motywem niesienia pomocy ludziom potrzebującym, ukierunkowanym na umożliwienie ludziom chorym, ubogim i cierpiącym prowadzenie godnego życia. Bez miłości działalność podejmowana przez wolontariuszy zostałaby zredukowana do „aktywności społecznej, działań filantropijnych, prób rozwiązywania problemów społecznych”⁵⁹.

⁵⁴ TENŻE, *SKC a świadectwo miłości*, 25.

⁵⁵ Benedykt XVI (*Litterae encyclicae de christiano amore „Deus caritas est”* 31, AAS 98 (2006), 244, BENEDYKT XVI, *Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus caritas est”*, Poznań 2006, 47) pisze: „Ci, którzy działają w instytucjach charytatywnych Kościoła, powinni odznaczać się tym, że nie ograniczają się do sprawnego wypełniania tego, co stosowne w danej chwili, ale z sercem poświęcają się na rzecz drugiego, w taki sposób, aby doświadczył on bogactwa ich człowieczeństwa”.

⁵⁶ P.J. CORDES, *Niosący pomoc nie spadają z nieba. Caritas i duchowość*, Kielce 2009, 144.

⁵⁷ J. KORAL, *Szkolne Kola Caritas jako przykład wolontariatu młodzieży*, „Roczniki Naukowe Caritas” 5 (2001), 117.

⁵⁸ Z. SOBOLEWSKI, *10 zasad wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas*, Warszawa 2009, 13.

⁵⁹ BENEDYKT XVI, *Do Papieskiej Rady „Cor Unum”*, 29 II 2008 r., „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 4 (2008), 32.

Dzięki miłości „kościelna organizacja posługi charytatywnej nie jest formą opieki społecznej, łączącej się przypadkowo z rzeczywistością Kościoła, albo inicjatywą, którą można by zostawić innym. [...] Podobnie jak boskiemu *Logosowi* odpowiada ludzkie głoszenie, słowo wiary, tak *Agape*, którą jest Bóg, powinna odpowiadać *agape* Kościoła, jego działalność charytatywna”⁶⁰.

Do katalogu czynników konstytuujących istotę Szkolnych Kół Caritas należy chrześcijańska wiara. Od wolontariuszy SKC jako ludzi młodych nie oczekuje się wiary w pełni ukształtowanej, dojrzałej, będącej wyborem na całe życie. Oczekuje się natomiast podejmowania trudu wzrastania w wierze i jej umacniania. SKC jest organizacją, która wspiera rozwój duchowy, moralny i religijny wolontariuszy. Proces ten dokonuje się na skutek oddziaływania dobra czynionego przez członków koła, a także dzięki prowadzonej w SKC systematycznej formacji religijno-moralnej⁶¹.

Kolejnym, istotnym wymiarem aktywności wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas jest kierowanie się w podejmowanych działaniach szeroko rozumianą nadzieją. Wolontariusze poprzez swój kontakt z osobami potrzebującymi pomocy, zwłaszcza z osobami starszymi, chorymi, niepełnosprawnymi i skazanymi na marginalizację społeczną, stają się dla nich zwiastunami ludzkiej nadziei. Każdy gest wyrażający zainteresowanie, gotowość wysłuchania i działania na rzecz poprawy losu, jest dla ludzi zepchniętych na margines życia społecznego znakiem budzącym nadzieję⁶². Wolontariusze są świadomi własnych ograniczeń w stosunku do ludzi, którym pomagają; ofiarowując im jednak swój czas, miłość i zrozumienie – umacniają w nich nadzieję oraz sens życia⁶³.

Wolontariat Szkolnych Kół Caritas – to promocja dobra, życzliwości i miłości na co dzień. Skupia on dzieci i młodzież, która działając na rzecz swojego otoczenia (rodziny, szkoły, grupy rówieśniczej, sąsiadów) buduje lepszy i bardziej humanitarny świat. Młodzież zaangażowana w SKC poprzez działanie na rzecz swojego otoczenia zarówno niesie pomoc potrzebującym, jak również kształtuje własną osobowość. Aktywność wolontariacka w ramach SKC stanowi okazję, aby dostrzec nowy wymiar pracy – jako służbę człowiekowi, która pozwala wolonta-

⁶⁰ TENŻE, *Do uczestników spotkania zorganizowanego przez Papieską Radę „Cor Unum”*, 23. 01. 2006 r., „L’Osservatore Romano”, wyd. pol., 4 (2006), 27.

⁶¹ Z. SOBOLEWSKI, *SKC a świadectwo miłości*, 45-46.

⁶² Tamże, 47.

⁶³ P.J. CORDES, *Niosący pomoc*, 154.

riuszowi odkryć zakotwiczoną w zasadach katolickiej nauki społecznej oraz w cnotach teologicznych społeczną wartość charytatywnego zaangażowania o inspiracji chrześcijańskiej⁶⁴.

4. Cele i metoda pracy SKC

Szkolne Koła Caritas nie są organizacjami abstrakcyjnymi, lecz posiadają konkretne cele oraz zadania swojej działalności⁶⁵. Te cele dotyczą niesienia pomocy potrzebującym oraz kształtowania w członkach SKC postawy dojrzałego człowieczeństwa i chrześcijaństwa. Są one osiąmane przez spełnianie konkretnych zadań. Podstawowym celem koła jest praktyczna realizacja przykazania miłości bliźniego w odniesieniu do każdego, bez względu na jego przekonania, wyznanie, narodowość czy rasę. Dzielenie się miłością staje się imperatywem moralnym oraz najgłębszą potrzebą wolontariuszy zrzeszonych w Szkolnych Kółach Caritas⁶⁶. Praktycznym celem SKC jest więc wychowanie dzieci i młodzieży w duchu „wyobraźni miłosierdzia”, nauka aktywności, zauważania wokół siebie problemów i podejmowanie inicjatyw mających na celu ich rozwiązywanie⁶⁷. Do najważniejszych zadań wpływających na realizację tych celów Szkolnych Kół Caritas należą:

- a) coraz większe zrozumienie i pogłębienie nauki Jezusa Chrystusa na temat Bożego miłosierdzia oraz jej szerzenie;
- b) uwrażliwienie dzieci i młodzieży na różne obszary ludzkiej biedy i krzewienie ducha czynnej miłości bliźniego;
- c) ukazywanie wspólnocie klasowej, szkolnej i lokalnej postawy wrażliwości na ubóstwo, chorobę i inne formy cierpienia poprzez pielęgnowanie parafialnych i rodzinnych tradycji i zwyczajów charytatywnych, aktywny udział w akcjach charytatywnych oraz uczestnictwo w świątach związanych z działalnością Caritas;
- d) rozeznawanie konkretnych potrzeb w najbliższym środowisku (w szkole, sąsiedztwie), wskazywanie osób i rodzin potrzebujących pomocy oraz organizowanie akcji pomocowych;

⁶⁴ P. SKRZYPECKI, *Uczniowski wolontariat jako metoda wychowawcza*, w: *Rodzina w trudnej sytuacji życiowej i wychowawczej wyzwaniem dla wolontariatu*, red. H. Krzysteczko, Katowice 2001, 29-30.

⁶⁵ P. SZTOMPKA, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005, 256.

⁶⁶ M. FURMAN – B. GAWEL, *W Szkole Podstawowej w Cmolasie dzielimy się miłością*, „W Błasku Przemienienia” 31 (2005), 2.

⁶⁷ M. KRASZEWSKI, *Moda czy protest?*, „Caritas. Kwartalnik Poświęcony Pracy Charytatywnej” 2 (2003), 18.

- e) organizowanie i przeprowadzanie form wsparcia dla rodzin ubogich, rozbitych, patologicznych, wielodzietnych, dotkniętych problemem „eurosieroctwa”, a także osobom ubogim, chorym i niepełnosprawnym;
- f) mobilizowanie uczniów oraz innych osób ze społeczności lokalnej do twórczego i pomysłowego działania w różnych dziedzinach ludzkiej aktywności;
- g) stwarzanie atmosfery mobilizującej do integralnego rozwoju osobowego przez pracę nad własnym charakterem, formowanie osobowości katolika i Polaka oraz kształtowanie postawy odpowiedzialności za Kościół i Ojczyznę;
- h) troska o zdobywanie fachowych kwalifikacji do niesienia pomocy,
- i) pogłębianie wiedzy oraz świadomości religijnej, podejmowanie praktyk religijnych w życiu osobistym i wspólnotowym, zwłaszcza pełnego uczestnictwa we Mszy św.;
- j) kształcenie i wychowywanie dzieci i młodzieży w duchu chrześcijańskiego humanizmu, tolerancji i sprawiedliwości społecznej;
- k) stała kooperacja i angażowanie się w akcje prowadzone przez Caritas parafialną i diecezjalną;
- l) kooperacja z innymi organizacjami młodzieżowymi oraz działalnością charytatywną i opiekuńczą prowadzoną szczególnie przez Parafialne Zespoły Caritas, a także świeckie organizacje państwowe, samorządowe, społeczne, fundacje, stowarzyszenia itp.;
- m) rozwijanie postawy samodzielności i odpowiedzialności za siebie oraz za innych⁶⁸.

Głównym celem pracy Szkolnego Koła Caritas jest uwrażliwienie młodych ludzi na drugiego człowieka, na jego potrzeby, na różne obszary ludzkiej biedy i krzewienie ducha czynnej miłości bliźniego, które ma prowadzić do rozeznawania konkretnych potrzeb w najbliższym środowisku, szkole, domu, sąsiedztwie oraz organizowania pomocy. Do najbardziej rozpowszechnionych zadań SKC zalicza się wieloraką pomoc materialną i duchową osobom starszym i dzieciom. W szeroko rozumianą działalność wpisać należy również pomoc w organizowaniu i przeprowadzaniu ogólnopolskich akcji charytatywnych, wakacyjnych kolonii i zimowych ferii. Istotnym polem działalności jest także wspomaganie ubogich dzieci w zakresie żywności, odzieży, podręczników i pomocy szkolnych itp.⁶⁹ Do zadań SKC należy organizowanie lokal-

⁶⁸ J. KORAL, *Szkolne Koła Caritas*, 119.

⁶⁹ Tamże, 126.

nych akcji oraz imprez charytatywnych, z których całkowity dochód przeznaczany jest dla ludzi najbiedniejszych i najbardziej potrzebujących pomocy⁷⁰.

Działania podejmowane przez Szkolne Koła Caritas mają na celu poprawę warunków życia jednostki i społeczeństwa oraz łagodzenie ludzkiego cierpienia, jak również pomoc w rozwiązywaniu problemów społecznych⁷¹. Pomocą wolontariuszy SKC są objęte osoby najslabsze oraz nieprzystosowane społecznie: młodzież i dzieci, ubodzy, samotni i chorzy potrzebujący różnych form wsparcia (pedagogicznego, materialnego), zainteresowania oraz wspólnie spędzanego czasu⁷². Dążenia wolontariuszy SKC są więc ukierunkowane na uzdolnienie jednostek i grup do możliwie w pełni samodzielnego i samoopowiedzialnego kierowania swoim życiem w sytuacji, gdy zadania tego nie mogą spełnić wspólnoty naturalne lub inne instytucje społeczne⁷³. Dalekosiężnym celem SKC jest przygotowanie młodych ludzi do dojrzałego życia w społeczeństwie poprzez umiejętność dostrzegania cierpienia, niedostatków i trudności życiowych oraz prawidłowego reagowania na te zjawiska. Aktywność podejmowana w ramach SKC uczy młodych ludzi umiejętności wybierania wartości służących integralnemu rozwojowi człowieka oraz usprawniających funkcjonowanie całego społeczeństwa⁷⁴.

Celem wolontariatu Szkolnych Kół Caritas jest nie tylko przekazywanie wolontariuszom fachowych kompetencji oraz kształtowanie opartej na empatii postawy humanistycznej, lecz również troska o rozwój religijny, moralny i duchowy wolontariuszy⁷⁵. Młodzi wolontariusze podejmują decyzję o włączeniu się w kościelną działalność charytatywną najczęściej w oparciu o słabo uzasadnione lub nieuświadomione motywy⁷⁶. Poznając ideę Caritas oraz przechodząc formację moralno-

⁷⁰ A. SOKOŁOWSKA, *Pomoc dziecku i rodzinie w systemie oświaty*, w: *Koncepcje pomocy człowiekowi w teorii i praktyce*, red. Z. Frączek – B. Szluz, Rzeszów 2006, 195-201.

⁷¹ B. DUBOIS – K.K. MILEY, *Praca socjalna. Zawód, który dodaje sił*, t. 1, Warszawa 1996, 25.

⁷² B. ZAWILA, *Potęga dobra*, „Caritas. Kwartalnik Poświęcony Pracy Charytatywnej” 2 (2000), 17.

⁷³ R.A. SKIDMORE – M.G. THACKERAY, *Wprowadzenie do pracy socjalnej*, Warszawa 1996, 18.

⁷⁴ A. MIKUCKI, *Wychowanie w Szkolnych Kółach Caritas*, w: *By nie zabrakło miłości. Piętnaście lat Szkolnych Kół Caritas*, 64.

⁷⁵ E. ROBEK, *Caritas – funkcja zbawcza Kościoła*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2 (2006), 105.

⁷⁶ Z. SOBOLEWSKI, *Zostań wolontariuszem*, 8-9.

-religijną uświadamiają sobie głębszy i specyficzny wymiar działalności w SKC oraz zaczynają postrzegać swoją pracę w duchu ewangelicznego świadectwa miłości bliźniego⁷⁷. Motywacja czysto ludzka zostaje w ten sposób ubogacona przez motywację religijną, dzięki której członkowie SKC uczą się gotowości do udzielania wsparcia ludziom potrzebującym, czerpiąc motywację z Chrystusowego nakazu miłości⁷⁸.

Szkolne Koło Caritas poprzez zaplanowane i systematyczne działania w ciągu roku realizuje następujące cele dydaktyczne i wychowawcze:

- a) promuje życie wolne od nałogów i uczy radzić sobie w trudnych sytuacjach;
- b) uwrażliwia dzieci i młodzież na problemy społeczne;
- c) uczy realizować potrzeby ludzkie z poszanowaniem drugiego człowieka;
- d) zachęca swoich członków do rzetelnej nauki, a także pomaga w zdobywaniu wiedzy i nowych umiejętności;
- e) dzięki działalności kulturalnej rozwija w wolontariuszach zmysł estetyki;
- f) ucząc żyć według uniwersalnych wartości pomaga rozwijać kształtować osobowość, zaś opierając całą działalność charytatywną na zasadach katolickiej nauki społecznej oraz cnotach teologicznych – wspomaga rozwój duchowy swoich członków⁷⁹.

Działania podejmowane przez wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas opierają się na metodzie prowadzenia indywidualnego przypadku. Polega ona na pomocy w rozwiązywaniu problemów egzystencjalnych jednostki poprzez bezpośrednie oddziaływanie wolontariuszy na nią i jej najbliższe otoczenie, w celu zmobilizowania sił w jednostce oraz zapewnienia pomocy niezbędnej dla ulepszenia wzajemnego przystosowania się jednostki i jej środowiska⁸⁰.

Metoda pracy SKC oparta jest na rozpoznawaniu potrzeb duchowych i materialnych ludzi z otoczenia członków SKC. Członek Szkolnego Koła Caritas ma na uwadze obydwie kategorie potrzeb i związanych z nimi wartości. Przez taką formę niesienia pomocy potrzebującym, opartą na przekazywaniu im coraz wyższych wartości (takich, których

⁷⁷ A. RYBICKI, *Studzy miłosierdzia. Duchowa formacja do posługi Caritas*, Lublin 2010, 5-6.

⁷⁸ R. SAWICKI, *Religijność młodzieży zaangażowanej w wolontariat Szkolnych Kół Caritas w diecezji ełckiej w świetle badań empirycznych*, „Studia Ełckie” 1 (2014), 104.

⁷⁹ Z. SOBOLEWSKI, *SKC a świadectwo miłości*, 52.

⁸⁰ K. WÓDZ, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Warszawa 1996, 131.

w rzeczywistości potrzebują)⁸¹, rozwija się w ludziach „poczucie odpowiedzialności za bliźniego, za wspólne dobro, za pokój, który rodzi się z wzajemnego zaufania, braterstwa i jedności, czyli innymi słowy za świat wartości”⁸².

Szkolne Koła Caritas są kościelnymi organizacjami, których działalność jest koordynowana zarówno przez władze szkolne, jak i kościelne. Zasady funkcjonowania SKC określa Statut diecezjalnej Caritas oraz przepisy państwowe, odnoszące się do działalności organizacji pozarządowych w środowisku szkolnym. Każde koło posiada własny regulamin działania, zatwierdzony przez dyrekcję szkoły i dyrekcję diecezjalnej Caritas, oraz Statut. Nadzór nad SKC sprawuje dyrektor diecezjalnej Caritas oraz powołani przez niego asystenci kościelni, natomiast opiekę nad młodzieżą należącą do SKC sprawują nauczyciele i wychowawcy⁸³.

Placówka, w której funkcjonuje Szkolne Koło Caritas – stanowi nie tylko ważne źródło informacji o obszarach ubóstwa, anomalii życia rodzinnego i patologii społecznej, ale jest również inicjatorem i organizatorem konkretnych działań pomocowych realizowanych we współpracy z Kościołem. Szczególna rola szkoły wynika z faktu, że jest ona instytucją społeczną umiejscowioną w terytorialnej bliskości domu rodzinnego ucznia. Ta bliskość oraz codzienność kontaktu sprawia, że w naturalny sposób widoczne stają się sygnały dotyczące warunków życia danego ucznia i jego rodziny. W ten sposób szkoła jako podmiot zintegrowanych działań socjalnych w środowisku lokalnym staje się pomocna dla Caritas i jej działalności charytatywnej zarówno w formułowaniu właściwej diagnozy środowiska rodzinnego, jak również w prowadzeniu skutecznej interwencji. Korzystając z tej przestrzeni – Szkolne Koła Caritas realizują swoje cele i zadania niosąc pomoc uczniom, osobom żyjącym w lokalnym środowisku oraz innym potrzebującym⁸⁴.

⁸¹ J. KORAL, *Podstawy działalności charytatywnej Kościoła na przykładzie organizacji Caritas. Studium etyczno-społeczne*, Kraków 2000, 93-96.

⁸² TENŻE, *Miłosierdzie Boże autentyczną wartością ludzi wierzących*, w: *Aksjologiczne horyzonty wychowania człowieka XXI wieku*, red. Z. Frączek, Rzeszów 2004, 137.

⁸³ Z. SOBOLEWSKI, *Szkolne Koła Caritas – formacja chrześcijańska poprzez działanie*, w: *Szkolne Koła Caritas w nowej wyobraźni miłosierdzia*, [b. red.], Rzeszów 2008, 141-142.

⁸⁴ J.A. MALINOWSKI, *Szkoła jako podmiot systemu zintegrowanych działań socjalnych w środowisku lokalnym*, w: *Praca socjalna w organizacjach pozarządowych. Z problemów działania i kształcenia*, red. B. Kromolicka, Toruń 2005, 346.

5. Aktywność Szkolnych Kół Caritas

Szkolne Koła Caritas będące formą współczesnego chrześcijańskiego wolontariatu szkolnego stają się obecne w społeczeństwie poprzez konkretne formy działania, mające na celu rozwijanie praktycznych form miłości bliźniego. „Szkolne Koło Caritas swą opieką otacza dorosłych i dzieci. Pomaga osobom samotnym, opuszczonym, zapomnianym i pokrzywdzonym, stając się dla nich znakiem Bożej miłości i nadziei”. Realizacja tych przedsięwzięć dokonuje się na wiele sposobów – zależnie od wieku, możliwości i kreatywności wolontariuszy oraz potrzeb społecznych⁸⁵.

Analizy Kronik i Sprawozdań z działalności Szkolnych Kół Caritas ukazują szeroki wachlarz aktywności wolontariuszy Caritas związanych z różnymi rodzajami szkół. Na tej podstawie można wskazać następujące formy działalności Szkolnych Kół Caritas:

- a) przestrzeń szkolna:
 - pomoc materialna dla uczniów pochodzących z ubogich rodzin (zbiórki pieniędzy, przyborów szkolnych, podręczników, przygotowywanie prezentów świątecznych, dofinansowywanie wycieczek, wsparcie w postaci stypendiów i zapomóg finansowych);
 - troska o chorych uczniów (odwiedziny chorych kolegów i koleżanek, zbiórki pieniędzy na kosztowne zabiegi i operacje uczniów);
 - udzielanie korepetycji dla uczniów;
 - przeprowadzanie akcji mających na celu pozyskiwanie środków finansowych (sprzedaż ozdób świątecznych, loterie, bale, „kiermasze”, aukcje, organizowanie koncertów szkolnych);
 - działalność o charakterze kulturowym (przygotowywanie spektakli i inscenizacji teatralnych, organizowanie konkursów szkolnych i dyskotek, pomoc w organizacji rekolekcji;
- b) wspólnota lokalna:
 - wspieranie ubogich rodzin (zbiórki odzieży, artykułów spożywczych itp., organizowanie świątecznej pomocy);
 - troska o ludzi starszych i samotnych (odwiedziny pensjonariuszy domów opieki społecznej, osób samotnych, starszych);
 - troska o chorych (odwiedziny osób przebywających w szpitalu, w hospicjach, a także w mieszkaniach prywatnych);
 - pomoc osobom niepełnosprawnym (spotkania z uczniami niepełnosprawnymi);

⁸⁵ J. SMAGACZ, *Piękno zwane miłosierdziem*, „Niedziela” 42 (2015), 54.

- pomoc dla dzieci z ubogich rodzin oraz dzieci z domów dziecka (przygotowywanie prezentów świątecznych, pomoc w nauce dzieciom przebywającym w świetlicach);
 - pomoc rodzinom wielodzietnym (zbiórki pieniędzy, zabawek, żywności itp.);
 - zbiórki pieniędzy na operację członka lokalnej społeczności,
 - zbiórka darów na rzecz domu samotnej matki;
 - aktywność o charakterze kulturowym (przygotowywanie inscenizacji dla pensjonariuszy domów opieki społecznej);
 - udział w uroczystościach patriotycznych;
 - akcje mające na celu pozyskanie środków finansowych (sprzedaż zniczy i ozdób świątecznych; kwesty na ulicach);
 - udział w akcjach ekologicznych (dożywianie zwierząt);
- c) parafia i diecezja:
- pomoc w organizacji Tygodnia Miłosierdzia, Dnia Chorego, Dnia Papieskiego, Bożego Ciała;
 - włączanie się w organizację liturgii świąt i uroczystości oraz pomoc w przygotowaniu rekolekcji;
 - porządkowanie cmentarzy;
 - pomoc w organizacji festynów, Olimpiady dla Niepełnosprawnych, spotkania z okazji wspomnienia św. Mikołaja, Wigilii dla ubogich i bezdomnych, „kaziuków” (jarmarku odpustowego z okazji wspomnienia św. Kazimierza);
 - prowadzenie kwest na cmentarzu, włączanie się w dystrybucję świec w ramach „Wigilijnego Dzieła Pomocy Dzieciom”, w akcję „Pomóż Dzieciom przetrwać zimę”;
 - zbiórki pieniężne na rzecz ofiar katastrof (pożar, powódź, osuwiska, trzęsienie ziemi, tsunami itp.);
 - udział w diecezjalnych konkursach;
 - udział w diecezjalnych uroczystościach Caritas, wspieranie dzieł misyjnych;
 - pomoc w pracach w magazynie Caritas.

Akcjom charytatywnym organizowanym przez Szkolne Koła Caritas na rzecz potrzebujących towarzyszy aktywność podejmowana wewnątrz szkolnych grup wolontariackich Caritas. Jej wyrazem jest systematyczny udział wolontariuszy w spotkaniach szkoleniowych oraz zjazdach formacyjnych. Są one regularnie organizowane w wymiarze diecezjalnym. Ponadto członkowie Szkolnych Kół Caritas uczestniczą w ogólnopolskich warsztatach szkoleniowych i sympozjach, a także w spotkaniach organizacyjno-formacyjnych organizowanych przez

poszczególne Szkolne Koła Caritas. Zaangażowanie w aktywność wewnętrzną powoduje, że wolontariusze zaczynają postrzegać swoją działalność jako świadectwo miłości bliźniego, wypływające z ich wiary w Jezusa Chrystusa oraz przynależności do Kościoła, a nie tylko jako działalność filantropijną⁸⁶.

Zakończenie

Analiza form aktywności Szkolnych Kół Caritas potwierdza tezę, iż Szkolne Koła Caritas są formą współczesnego wolontariatu chrześcijańskiego. Działalność Szkolnych Kół Caritas mieści się w obrębie norm wyznaczonych przez standardowe definicje dotyczące wolontariatu⁸⁷. Ich działalność jest bowiem oparta na dobrowolnym i bezpłatnym zaangażowaniu młodych ludzi, którzy współpracując z Caritas przyczyniają się do realizacji dzieł pożytku publicznego. Szkolne Koła Caritas spełniają także istotne cechy konstytuujące wolontariat. Należą do nich: dobrowolność, bezinteresowność, ciągłość, systematyczność oraz personalizacja relacji z innymi ludźmi (bezpośredniość)⁸⁸. Ponadto zaangażowanie wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas wykracza poza krąg rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie, obejmując swoją pomocą nie tylko kolegów i koleżanki ze szkoły, ale także osoby potrzebujące ze środowiska lokalnego, chorych, ubogich, samotnych oraz potrzebujących z terenu diecezji oraz spoza niego (ofiary katastrof i kataklizmów). Angażowanie do Szkolnych Kół Caritas uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych potwierdza tezę, iż „wolontariuszem może być każdy, w każdej dziedzinie życia społecznego, wszędzie tam, gdzie taka pomoc jest potrzebna”⁸⁹.

Kwintesencja działania Szkolnych Kół Caritas opiera się „na autentycznym zaangażowaniu młodych ludzi w pracę na rzecz osób potrzebujących, na wzajemnym zaufaniu, współodpowiedzialności i pracy ze-

⁸⁶ *Kronika Szkolnego Koła Caritas przy II Liceum Ogólnokształcącym im. płk. Leopolda Lisa-Kuli w Rzeszowie*, t. 1-3; *Kronika Szkolnego Koła Caritas przy Gimnazjum Publicznym im. Św. Królowej Jadwigi w Niwiskach*.

⁸⁷ D. MOROŃ (*Wolontariat w trzecim sektorze*, 38): „Wolontariat to ochotnicze i nieodpłatne wykonywanie świadczeń na rzecz określonych podmiotów: organizacji pozarządowych, [...] jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego”.

⁸⁸ Z. SOBOLEWSKI, *SKC a świadectwo miłości*, 43-44.

⁸⁹ *Wolontariat*, red. P. Jordan – M. Ochman, Warszawa 1997, 15.

społowej⁹⁰. W ramach w ten sposób określonej aktywności społecznej uwrażliwia się uczniów na różne obszary ludzkiej biedy i wykluczenia społecznego oraz wspiera wychowanków w rozwijaniu umiejętności rozoznawania potrzeb społecznych, poszanowania godności osoby ludzkiej, niesienia pomocy potrzebującym oraz troski o dobro wspólne⁹¹. Działalność prowadzona przez wolontariuszy Szkolnych Kół Caritas stwarza wiele okazji do wielkodusznego wspomagania osób potrzebujących nie tylko pomocy materialnej, ale także duchowej. Ma zatem znamiona typowego wolontariatu chrześcijańskiego, opierającego się na bezinteresownej woli służenia innym ludziom, do której zobowiązuje wiara w Jezusa Chrystusa, przynależność do Kościoła oraz akceptacja zasad katolickiej nauki społecznej⁹².

Zainicjowany w diecezji rzeszowskiej fenomen Szkolnych Kół Caritas jako nowa jakość szkolnego wolontariatu rozwinął się w całej Polsce, umożliwiając dzieciom i młodzieży pracę w wielu obszarach ich społecznych zainteresowań oraz pogłębianie świadomości znaczenia postaw inspirowanych miłością do bliźniego. Poprzez realizację preferencyjnej opcji na rzecz ubogich przyczynia się do udzielania wsparcia ludziom ubogim, chorym i cierpiącym, a także umożliwia rozwijanie indywidualnych zainteresowań wolontariuszy, wzmacnia ich motywację do samokształcenia i samorealizacji oraz rozwija umiejętności niezbędne do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie obywatelskim. Realizując te zadania Szkolne Koła Caritas stanowią formę współczesnego wolontariatu.

Caritas School Clubs as Form of Modern Voluntary Work Summary

Caritas School Clubs are modern form of Christian voluntary work of children and youth. Their members on the all levels of education (primary schools, secondary schools and high schools) are involved in a lot of charity actions organised for students, local community, parish,

⁹⁰ R. BADURA, *Do dyrektorów, nauczycieli i wychowawców*, w: Archiwum Caritas Diecezji Gliwickiej, L.dz. 509/X/2002, brak paginacji.

⁹¹ A. SOKOŁOWSKA, „Caritas” *szkolą wrażliwości*, „Wychowawca. Miesięcznik Nauczycieli i Wychowawców Katolickich” 4 (2007), 7.

⁹² Z. SOBOLEWSKI, *Szkolne Koła Caritas – formacja chrześcijańska*, 9-10.

diocese and the victims of cataclysms. So their main goal is to obey the commandment of love and to help people in need. There are the following features of people involved in Caritas School Clubs: freedom, disinterestedness, regularity, the spirit of service, personal attitude to people and relations among them and religious motivation of work. Voluntary work in Caritas School Clubs let students develop altruistic attitudes and shape such values as civic sense of responsibility and participation in social life, concentrating on a person, paying attention to the weakest and the most suffering people, disinterestedness in solidary acts, respect for other people.

Słowa kluczowe: Caritas, Kościół, wolontariat, pomoc, ubóstwo

Keywords: caritas, Church, voluntary work, help, poverty

